

9. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии: в 2 т. Москва, 1950.

Ірина ДАЦЕНКО

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Василь Олександрович Сухомлинський народився 28 вересня 1918 року в с. Васиївка Олександрійського повіту Херсонської губернії у родині незаможних селян. Його батько був теслею у заможних селянських господарствах. Мати працювала в колгоспі. У родині Сухомлинських було четверо дітей, крім Василя, ще троє – Іван, Сергій та Меланія. Усі вони стали педагогами.

Василь виявився найталановитішим та став відомий у багатьох країнах. Твори В. О. Сухомлинського відомі у виданнях різними мовами від болгарської до японської, його спадщина розглядається та вивчається в провідних університетах і педагогічних закладах вищої освіти Європи. Він автор 41 монографії і брошур, 1200 оповідань і казок, понад 600 статей. А його книга «Серце віддаю дітям» перекладена 30 мовами світу.

Спадщина В. О. Сухомлинського багатогранна, та завжди в центрі його уваги – дитина, особистість, її духовний світ та моральні цінності.

На перше місце в системі роботи школи В. О. Сухомлинський ставив виховання у школярів громадянськості і наукового світогляду. Він вважав, що моральні переконання і почуття формуються, перш за все, в діяльності на благо суспільства.

Проблема трансформації знань у переконання – одна з найскладніших у процесі формування світогляду. Переконання не передаються механічно разом зі знаннями, вони виробляються на основі діяльного життя колективу і особистості.

Зрештою, норми моралі повинні перетворитися у звички – тільки за цієї умови вони стають справжнім надбанням особистості. Звідси і завдання школи – збагачення своїх вихованців досвідом боротьби за моральні ідеали, створення такої обставини, яка всіляко сприяла б розвитку громадянської, інтелектуальної, творчої активності учнів.

Гуманізм В. О. Сухомлинського за своєю природою виникнення має колективний характер. Тому гуманістичне виховання можливе тільки в колективі і через колектив.

Моральні принципи та, перш за все, колективізм передбачають дбайливе ставлення людини до людини, яке повинно проявлятися в конкретних справах: найбільша людська радість – жити для людей. В. О. Сухомлинський ніколи не абсолютизував добро, не ігнорував його соціальну сутність. Потрібно бути добрим для людей, які заслуговують добра.

Щира любов до дітей і справжня педагогічна культура, за В. О. Сухомлинським, поняття нерозривні. Не випадково він говорив, що найголовнішим у його житті була любов до дітей.

У монографії «Духовний світ школяра» він на великому фактичному матеріалі проаналізував процес інтелектуального, морального, естетичного формування людини в роки дитинства, отрочтва і ранньої юності. На численних прикладах він розкрив психологію хлопчиків і дівчаток різного віку і різної життєвої долі, схарактеризував особливості розвитку їх сприйняття, мислення, почуттів, інтересів, потреб, прагнень, вольових процесів, мовної діяльності.

З цим тісно пов'язані думки В. О. Сухомлинського про мудрість влади наставників дітей, про вміння дорожити дитячою довірою, щадити беззахисність дитини, бути для неї втіленням добра і справедливості. Без цих якостей не може бути вчителя. Особливий інтерес викликає судження В. О. Сухомлинського: не слід ідеалізувати дітей, необхідно вже з перших днів шкільного навчання ставити перед ними чіткі, ясні і тверді вимоги.

У розв'язання проблем процесу виховання всебічно розвиненої особистості В. О. Сухомлинським обґрунтовується необхідність перетворення освіти в найважливішу життєву цінність дорослішання людини, щоб для певної частини підлітків і юнацтва вчення як «...велике благо, не поставало як «тяжкий тягар» і не втратило своєї значущості» [2, с. 81–82]. Звідси – його переконаність у необхідності перетворення школи в осередок духовності, в місце, де б розквітав культ знань, що було покладено В. О. Сухомлинським в основу його педагогічної системи. Ним обґрунтовується необхідність розширення сфери вивчення програмного навчального матеріалу засобами «виходу за межі приготування уроків», розвитку інтелектуального життя школи на основі зміцнення навчання «живим зв'язком» з соціальною практикою і активним наповненням навчального процесу творчим змістом. Формування у школярів невтомної допитливості, прагнення і практичної готовності до того, що в наші дні іменується безперервною освітою павлиським педагогом визначалося однією з найважливіших проблем виховання всебічно розвиненої особистості.

Досліджуючи взаємопов'язані аспекти виховання всебічно розвиненої особистості, В. О. Сухомлинський зумів підійти до багатьох із них з нестандартних, творчих позицій. Серед них – визначення моральності в якості системоутворюючого чинника всього навчально-виховного процесу; задача перетворення освіти в провідну життєву цінність молоді; гармонізація матеріальних і духовних потреб; розгляд розвитку навчальної мотивації школярів у контексті підвищення загального інтелектуального рівня, збагачення всього духовного життя школи шляхом розширення інтелектуальної сфери за межі приготування уроків, вивчення програмного матеріалу, зв'язку з практикою, гармонізації її колективного й індивідуального; постановка екологічного виховання на основі практичного використання основ наук; висування завдання виховання у школярів невгасаючої допитливості як основи безперервної освіти; вказівка на необхідність викладання в школі етики і психології сімейного життя; визначення завдання виховання у школярів моральної зрілості як інтегральної якості особистості тощо.

Еталон всебічно і гармонійно розвиненої людини В. О. Сухомлинський збагатив такими новими рисами, як «емоційно-естетична чуйність», «тонкість сприйняття почуттів», «емоційний діапазон» [3, с. 540–545], ввів поняття «повнота духовного життя», одним із джерел якої, за В. О. Сухомлинським, є творча праця.

Важливо констатувати, що в Павлиській школі В. О. Сухомлинським був розроблений і успішно реалізований системний підхід у педагогіці (на основі єдності трьох головних особливостей: цілісності, колективної творчості і тривалості), зміст і структура якого відповідала шляху пізнання об'єктивної педагогічної реальності і завдяки застосуванню якого в дослідженні проблем виховання всебічно розвиненої особистості ним були досягнуті видатні результати в розвитку педагогічної теорії. Загальна методологія системного підходу, яка розкриває закономірні зв'язки педагогічних явищ і процесів з точки зору того, що і чому відбувається саме так, а не інакше, В. О. Сухомлинським збагачується ідеями необхідності реалізації комплексного підходу до досліджуваних об'єктів з точки зору того, що і як треба робити педагогу-досліднику і педагогу-практику для досягнення поставленої мети [1].

У гармонії педагогічних впливів укладена основна закономірність виховання, сутність якої визначається взаємозумовленістю компонентів виховання всебічно розвиненої особистості та реалізується в цілісних актах, заходах, епізодах, з яких складається повсякденне життя школи, в тому числі в конкретних діях членів педагогічного колективу [3, с. 259]. Системоутворюючим фактором всебічного розвитку особистості, «провідним, визначальним компонентом у цій гармонії» великим педагогом визначалася моральність [2, с. 78].

У роботі «Моя педагогічна система» [4] В. О. Сухомлинський розглядає декілька основоположних принципів, виключно потрібні в сучасній освітній практиці:

1. Сенс і зміст виховання, що розуміється як єдність педагогічного впливу і самовиховання дитини, визначається постулатом: «Найвищою цінністю є людина».

2. Ефективність педагогічного впливу на колектив і особистість знаходиться в прямій залежності від гармонійної єдності моральної культури, духовного багатства, різноманіття інтересів носія цього впливу.

3. Виховний вплив педагога не є чимось соціально створеним, організованим, а відбувається тому, що вихователя і вихованця об'єднує спільність духовних інтересів і багатогранної діяльності.

4. Результативність виховного впливу визначається в тому числі і тим, наскільки педагог внутрішньо глибоко розуміє дитинство як особливий, властивий тільки йому – дитинству, період розвитку людської індивідуальності.

5. У виховному процесі вихованець є помічником педагога. Мудрість останнього полягає саме в тому, щоб домогтися положення, при якому б вихованець сам себе виховував [4, с. 88].

6. Повага до людської гідності дитини, незмінним супутником якої має бути повага вихованця до самого себе.

Це останнє, за словами Василя Олександровича, є «найголовнішим, найглибшим, найстійкішим наріжним каменем» його педагогічної системи.

Чи мають велике значення сьогодні в сучасній педагогічній практиці гуманістичні погляди педагога, який «серце віддав дітям» – питання, з нашої точки зору, досить риторичне. І пояснюється це дієвістю гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського, яка характеризується: організацією життя вихованця, його праці і захопленнь; встановленням правильних відносин у дитячому середовищі, в родині, заснованих на любові до близьких, глибокій повазі і безкорисливості до оточення; актуалізацією самовиховання в цілісному навчально-виховному процесі, стимульованими довірчими відносинами між педагогами та вихованцями.

Список використаних джерел

1. Мухин М. И. Гуманизм педагогики В. А. Сухомлинского. Москва : Институт развития личности РАО, 1994. 184 с.

2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1: *Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу*. 653 с.

3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3: *Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина*. 668 с.

4. Сухомлинський В. О. Моя педагогічна система. *Радянська школа*. 1988. № 6, 7, 8, 9.

Оксана ЗВЯГІНЦЕВА

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ МАЙБУТНЬОЇ ОСОБИСТОСТІ

Є всі підстави говорити про зв'язок сімейного виховання та особистісних якостей дитини. Сім'я – найважливіший соціальний фактор, який впливає на формування майбутньої особистості. Процес формування і розвитку особистості починається з моменту народження і передбачає те, якою стане людина в майбутньому. Тому Василь Олександрович Сухомлинський в своїй педагогічній практиці акцентував увагу на роль батьків в житті дитини. Він говорив: «Всі шкільні проблеми стоять і перед сім'єю, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, сягають своїм корінням у сім'ю» [2, с. 86]